

csolatát, 1711. április 17-i találkozásuk történetét, a kuruc harcok adatait. Kár, hogy ismeretei már nem öltözhettek művészi formáiba.

Petőfi barátja, Teleki Sándor gróf 1843-ban Moszkvában Liszt Ferenc kíséretében megismerkedett Alekszandr Gercennel, majd a szabadságharc bukása után, emigrációban, Genfben közelebbi barátságba is jutottak, s Teleki nem jelentéktelen hatással volt Gercen politikai nézeteire. Írásaikban, melyeket Sternberg János sorra idéz, kölcsönösen megemlékeznek egymásról. Bár írásos nyoma nem maradt, nem kétséges, hogy Teleki megismertette rokon gondolkodású orosz barátját Petőfi életművével is. Petőfinek az orosz olvasóhoz vezető útjáról különben a könyvecskének külön fejezete szól. 1853-tól, amikor először találkoznak orosz folyóiratban a nevével, egészen századunk elejéig végigkíséri fogadtatását, s a Petőfi-recepció irodalmi és nem kevésbé fontos politikai szerepét. Elemzi Lehóczky Tivadarnak 1864-ben Sárospatakon kiadott magyar nyelvű ukrán népdalgyűjteményét — az elsőt e nemben; Arany János is méltatta frissiben még, s bár nyelvi, verselési kifogásai voltak, egészében véve dicsérte a vállalkozást, és a népköltészetet kedvelő olvasók figyelmébe ajánlotta. Arany különben ez idő tájt általában és fokozottan érdeklődött az orosz irodalom iránt.

Ivan Franko, az ukránok nagy tudós költője 1914 őszén *A magyar nemzeti ősmonda* címmel tanulmányt írt. Életében nem jelent meg, 1957-ben éppen Sternberg János hívta föl rá a figyelmet. A tanulmányban szereplő *Álmos* című elbeszélő költemény 1969-ben Balla László átültetésében magyarul is megjelent. A rendkívül érdekes tanulmány és költemény tanulságosan tükrözi Franko élénk figyelmét az ukránnal sokszor közös sorsú szomszédos magyar nép történelme és kultúrája iránt.

Asbóth Oszkár, a kiváló magyar szlavista levelezése és 1882-ben tett oroszországi tanulmányútjáról készített naplója ugyancsak gazdag tárháza a két nép kapcsolataira vonatkozó adatoknak. A naplót szívós detektívmunkával a tudós rózsadombi villájában szintén Sternberg János találta meg. Könyvecskéjének utolsó fejezete ezt ismerteti, rámutatva, hogy Asbóthot ugyan elsősorban az orosz nép szellemi élete érdekelte, de nem hunyhatta be szemét a zsarnokság alatt sínylődő Oroszország társadalmi valósága előtt sem.

A kis könyv gazdagságát bizonyára ez a vázlatos ismertetés is érzékeltette. Kíváncsian várjuk a szerzőnek további, hasonlóan izgalmasnak ígérkező eredményeit. (*Kárpáti Könyvkiadó, Uzshorod, 1971.*)

P. L.

VEKERDI LÁSZLÓ: BEFEJEZETLEN JELEN

Vekardi László könyveiről kritikát írni nem könnyű dolog. Könyveiben akkora tudományos-történeti apparátust állít munkába, hogy abban csoportos kritikával lehetne csak ítélkezni.

A szerző legújabb kötete mellett mégsem lehet szó — és főként alapos tanulmányozás — nélkül elmenni. Még akkor sem, ha az alcím esetleg sokakat be is csap szerénységével. Mert ez a szerénység — bár praktikus szempontok indokolják — félrevezető. Két esztendeje a szerző *Kalandozás a tudományok történetében* címmel megjelent kötete a Művelődéstörténeti tanulmányok alcímet viselte. Ott az alcím szabta keretben még elegendő szabadságot kapott az olvasó fantáziája. A befejezetlen jelen, a *Kalandozás... nyilvánvaló folytatása*, a Tudománytörténeti tanulmányok alcímet kapta. És ha formálisan igaz is, a kötetben sokkal többről van szó. Például olyasmiről, mint az emberiség sorsa, jövőjének lehetőségei; a gondolkodás nagyon is régi, de csak újabban — *már ahol!* — polgárjogot kapott útjai és módszerei.

A kötetben felsorakoztatott 26 tanulmány — ahogyan ezt már szokás mondani — szerves egységet alkot. Ezúttal azonban az egység nagyon is komolyan veendő, mert

ugyan a szellem szinte könnyednek mondható játékát találjuk a könyvben, ez a könnyedség a hamleti lenni vagy nem lenni súlyát egyensúlyozza bűvész módjára.

A könyvben a legérdekesebbek talán a gondolkodásra, az emberi szellem természetére vonatkozó fejtegetések. A logikus gondolkodó és a kalandor, vagy a kalandozó szellem a magunkra szedett tiszteletreméltó iskolai emlékek, tanuláskor szorgos eredményessége folytán végzetes — legyünk „tudományosabbak” — antagónisztikus ellentmondást alkotnak fejünkben. Vekerdi László könyve pedig éppen az ellenkezőjét bizonyítja e „jól bevált” felfogásnak. Azt állítja a hazai kiadásból sajnos megismerhetetlen példákra hivatkozva (pl.: Tóth Imre Romániában megjelent könyve, az Eleata paradoxonok a szellem fenomenológiájában), hogy a kalandorság és a logikus gondolkodás nem is esik olyan messze egymástól. Sőt, a „kalandorság” bizonyos vonatkozásban többre értékelhető és értékelendő, mint a józan, önkörében valóban csalhatatlan kauzalitás, az emberi szellem felülmúlhatatlannak és mindenkorinak vélt remekműve. És ha jobban elgondolkodik valaki a furcsának látszó szemléleten, az egyszerű példázatok köréből máris kéznél van Kolumbusz, aki — akárhogy is szépítgetik a tananyagok — kalandor volt a javából. Szóval valami ilyen „logikán túli” kalandorságról szól többek közt a kötet.

A matematika és a technika története című tanulmányban az emberi szellem és a „varázstudomány” mindenkori harcáról szólva a következőt írja Vekerdi László: „Új célokat s fogalmakat teremteni, tehát teremteni — ezt mutatta meg Tóth Imre könyve — ugyanis csak tagadás, minél radikálisabb tagadás által lehet.” Tehát — végtelenül leegyszerűsítve — ebben a szellemi struktúrában a tagadás, az ellentmondás, a szokatlan, az „őrült” foglalják el a jó öreg és olykor mérhetetlenül ártalmas szellemi-kauzális mankók helyét. Vagyis lényegében arról van szó — ismét csak egyszerűsítve a kérdést —, hogy ismert rendszerekből az ismert rendszerben helyes és abból következő logikai szisztémával nem, vagy legalábbis nem mindig lehet az ismeretlen rendszerekre következtetni. Vekerdi idézi ezzel kapcsolatban Bohr mondatát Heisenberg anyagelméletéről: „Valamennyien megegyezünk abban, hogy az ön elmélete őrült elmélet. A kérdés csupán az, hogy eléggé őrült-e?” És itt talán helyes lenne idézni Isaac Asimov egy novellájából, még akkor is, ha Vekerdi László nincs nagy véleménynyel a sci-fi szerzőkről és műveikről. A két mondat: „A tudomány eljutott arra a fokra, amikor csak a képtelen kérdéseknek van valami jelentőségük. Az értelmes kérdéseket már régen kiagyalták, megkérdézték és megválaszolták.” Igaz, ez valóban utópia, de az emberi gondolkodás jó néhány területén részben mindig is igaz állítás.

A világ, az emberiség jövőjével foglalkozó Vekerdi-tanulmányokból mindenkéltől az derül ki, hogy a nemzeti államokra osztott, álhazafias érdekekben gondolkodó emberiség képtelen megoldani önmaga jövőjét, vagyis a jelen mind égetőbb problémáit. Vagyis: az egyik oldalon már egyszerűen nem fog elférni az életteret szennyező ipar a föld színén, a másik oldalon pedig el sem indulhatnak az iparosítás útján, és egyszerűen képtelenek lesznek magukat élelmezni az emberek. Legalábbis a jelenlegi tendenciákból ez következne. Adatokat, tényeket sorolnak ezek az írók. Technikáról, a Föld lakosságának élelmezéséről, a bioszféra lassanként jövátételten tönkretételéről. Adatokat, melyek félelmetes bizonyítékokat szolgáltatnak arról, hogy jövőnk talán legjobban a minduntalan feléledő nacionalizmus, az ál-nemzetiérdek, a hadseregek veszélyeztetik. Az, és a profitra termelő, nem „emberszabású” technika.

Roppant érdekesek a könyv kultúrára vonatkozó fejtegetései. Vádiratot tartalmaznak minden olyan kultúrpolitika ellen, amely bármely okból gátat vet a sokféleségnek.

Jó könyv, fontos könyv Vekerdi Lászlóé. Pedagógusok és diákok tanulhatnak belőle: szemléletet és világképet, új beidegződéseket. Mert az új Földnek ilyen gondolkodásra van szüksége. Az új, vagyis a „nagy síkságok” kora után „úrhajóvá” nem is olyan sokára átváltozó Föld emberiségének. (*Magvető, 1971.*)

SZÁVAY ISTVÁN